

2. Schoolkosten voor de ouders

1. Inleiding

Artikel 24 van de grondwet bepaalt dat de toegang tot het onderwijs kosteloos is tot het einde van de leerplicht (basis- en secundair onderwijs). In zijn arrest 28/92 van 2 april 1992 heeft het Arbitragehof de tweedeling binnen het leerplichtonderwijs aanvaard: enerzijds **kosteloze toegang** voor het leerplichtonderwijs waarbij rechtstreekse of onrechtstreekse schoolgelden geen beperking mogen vormen, en anderzijds het vragen van een **bijdrage voor didactisch materiaal en voor bepaalde activiteiten**, zonder dat deze de kosten van noodzakelijke en geleverde goederen of prestaties mag overschrijden.

In het **basisonderwijs** geldt de dubbele maximumfactuur. Deze legt vast hoeveel scholen aan ouders mogen doorrekenen voor zaken die niet onder de ontwikkelingsdoelen en eindtermen vallen en die scholen dus niet gratis moeten aanbieden. Er zijn twee maximumfacturen:

- een *scherpe* maximumfactuur voor extra's zoals daguitstappen, een tijdschrift, een museumbezoek, zwemmen (buiten het schooljaar door Vlaanderen gesubsidieerd gratis zwemmen) enz. Deze maximumfactuur bedraagt:
 - 20 euro per leerjaar in het kleuteronderwijs;
 - 60 euro per leerjaar in het lager onderwijs.
- een *minder scherpe* maximumfactuur voor alle meerdaagse uitstappen, bedraagt:
 - 0 euro in het kleuteronderwijs;
 - 360 euro voor het volledig lager onderwijs.¹

In het **secundair onderwijs** bestaan geen plafonds voor wat scholen kunnen/mogen doorrekenen aan de ouders. Het Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA) van de KULeuven onderzocht de grootteorde van die schoolrekeningen voor ouders. De resultaten van het recente **HIVA-onderzoek** (zie bibliografie) werden in oktober 2008 voorgesteld. **978 euro** blijkt het gemiddelde bedrag dat ouders per jaar in het secundair onderwijs voor hun kind betalen. Dit bedrag maakt abstractie van de verschillen die er bestaan tussen de graden (de eerste graad is goedkoper dan de twee volgende), tussen onderwijsvormen (ASO is het goedkoopst, het kunstonderwijs door de band genomen het duurst) en tussen studiegebieden. 'Voeding', 'toerisme', 'lichaamsverzorging' en 'sport' in TSO en BSO zijn de duurdere studierichtingen.

¹ (<http://www.ond.vlaanderen.be/schoolkosten/faq/maximumfactuur>) htm#maximumfactuur.

Lerende gemeente – Gids voor flankerend onderwijsbeleid

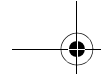
Het **verschil** tussen scholen onderling kan erg groot zijn. De ene school doet amper moeite om naar de mogelijke kosten voor ouders te kijken en rekent alles gewoon door, de andere school doktert steeds verfijnder systemen uit om de kosten zo laag mogelijk te houden.

De maximumfactuur in het basisonderwijs gaf aanleiding tot discussies over de eventuele (gedeeltelijke) invoering van 'plafonds' in het secundair onderwijs. Dit lijkt tot nader order politiek geen haalbare kaart. Wel zetten de toenmalige en de huidige ministers van Onderwijs, resp. Frank Vandenbroucke en Pascal Smet, in op een **sensibiliseringscampagne**, uitgevoerd door de Koning Boudewijnstichting. De Stichting organiseerde in het voorjaar van 2010 vijf provinciale denk- en doedagen om secundaire scholen bewust te maken van de kosten die zij aan ouders doorrekenen.

Uit het verkennend onderzoek dat de Stichting voor deze campagne voerde, bleek dat de link tussen het thema 'kostenbeheersing' en Gelijke Onderwijskansen snel gelegd is. Scholen hebben immers in toenemende mate te maken met onbetaalde rekeningen. Steeds meer ouders hebben het moeilijk de eindjes aan elkaar te knopen, en de schoolrekeningen zijn dan niet de meest prioritaire facturen. Er zijn aanwijzingen dat leerlingen en hun ouders bepaalde studierichtingen mijden omdat die te duur zijn, of als dusdanig gepercipieerd worden. In een gedemocratiseerd onderwijs zou het financiële plaatje geen criterium voor een studiekeuze mogen zijn.

Leerkrachten met staat van dienst duiden op enkele **evoluties** die de scholen binnensluipen. Waar vroeger één handboek, oefeningen inclusief, volstond, biedt de markt nu luxueuze pakketten aan. Vroeger had een leerkracht L.O. de handen vol aan de voorbereiding van een (gratis) sportdag, nu wordt dat vaak uitbesteed aan gespecialiseerde organisaties. "Wat is nu 20 euro voor een sportdag? Goedkoop toch?" Scholen bouwen aan hun imago met verre en dure schoolreizen en culturele evenementen. De vraag klinkt steeds luider: moet dit allemaal?

We zijn nog ver verwijderd van de ideale situatie waarbij alle boeken, materiaal, uitstappen... die nodig zijn om eindtermen en ontwikkelingsdoelen te halen gratis zijn. De economisch-financiële crisis maakt dat er eerder aan besparen dan aan uitbreiden wordt gedacht. Nochtans zijn de werkmiddelen de voorbije jaren gestegen: met 85 miljoen in het basisonderwijs en 40 miljoen in het secundair onderwijs (cijfers uit 2008). De overheid heeft ook andere wegen om middelen en subsidies naar het secundair onderwijs te brengen, zij het dat deze niet allemaal even 'structureel' zijn, zoals het decreet over het lokaal flankerend beleid en de 'knelpuntpremies'. Ook het systeem van de studietoelagen is beschikbaar voor meer rechthebbenden dan voorheen.

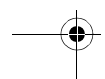
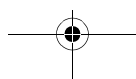
Desondanks is een kostenbeheersende reflex bij de (secundaire) scholen nodig. Hoe kunnen zij effectiever omgaan met de kosten die zij aan ouders doorrekenen? Hoe kan het lokaal bestuur hierin een rol spelen? Dat is de kern van deze bijdrage.

2. Een structureel beleid uitbouwen

Scholen kunnen losse initiatieven nemen om bepaalde kosten voor ouders te drukken, of ze kunnen deze initiatieven bundelen in een structureel beleid. Een structureel beleid licht elk aspect van de schoolwerking door dat (onder meer) kosten voor ouders genereert en gaat na wat goedkope en duurzame alternatieven zijn. Dit soort beleid werkt met een visie en een transparante beslissingsstructuur om de bevindingen in nieuwe regelgeving, procedures en gedrag om te zetten. Scholen doen daarbij ook een beroep op de expertise van de leerlingen, de ouders, externe organisaties, het lokale bestuur, enz. Kostenbeheersing wordt dan een deelthema van een algemene visie omtrent gelijke kansen, uitsluiting en ouderparticipatie.

De meeste scholen zijn gevoelig voor het prijskaartje dat zij aan de ouders doorrekenen en zijn bereid om daar inspanningen voor te leveren, soms lichtjes gedwongen door de – negatieve – aanleiding van de onbetaalde rekeningen. Losse initiatieven zijn er in overvloed. Enkele voorbeelden:

Scholen spreken binnen de eigen scholengemeenschap of -groep gezamenlijke aankopen af (fotokopieerders, papier, werktuigen...) of onderhandelen met verschillende leveranciers over scherpe prijzen en tijdelijke contracten. Zij gaan de mogelijkheden na om schoolboeken en materiaal te verhuren in plaats van te verkopen. Een school schakelt studenten Lichamelijke Opvoeding in om de sportdag te organiseren, een win-winsituatie voor alle partijen. Een school legt voor elke leerkracht een maximum aantal kopies vast die hij/zij per jaar per klas kan nemen. Eén school werkt voor een duur werktuig met een afbetalingsplan dat zelfs tot enkele jaren na de schoolloopbaan kan doorlopen. Scholen leggen materiaalbanken aan. Tegelijk denkt men steeds meer na over hoe leerlingen te trainen in het zorgzaam omgaan met materiaal en kledij. Sommige scholen zetten hun leerkrachten aan eigen cursusmateriaal te ontwikkelen om zo de kostprijs voor boeken te schrappen. Een school hanteert een zelf opgelegd plafond en daagt zo haar leerkrachten uit creatief en alert te zijn voor goedkope én aantrekkelijke aanbiedingen in de culturele en sportsector (wat voor een nieuwe dynamiek in het team zorgt).

Lerende gemeente – Gids voor flankerend onderwijsbeleid

We geven hieronder enkele onderdelen van een structureel beleid weer.

2.1. Omgaan met onbetaalde rekeningen – haalbare betalingen

Nogal wat scholen geven aan dat het aantal onbetaalde rekeningen stijgt, alsmede het aantal gezinnen dat het financieel moeilijk heeft. Een aantal scholen zit financieel duidelijk in moeilijke papieren: tot 10 à 15.000 euro per jaar aan achterstallige rekeningen. Voor sommige scholen is het (stijgend) aantal onbetaalde rekeningen aanleiding om een meer algemene visie te ontwikkelen over kostenbeheersing. De uren en de energie die men in het opvolgen van individuele dossiers steekt, lopen immers aardig op.

Bij gebrek aan structurele mogelijkheden worden de scholen(gemeenschappen en -groepen) verplicht om het probleem **à la carte** op te lossen. De schoolpraktijk is er doorgaans een van meegaandheid. Onbetaalde rekeningen worden in afbetalingsplannen gegoten, vriendenkringen en oudercomités springen bij vanuit hun kas (kaas-en-wijn-avonden, opbrengsten uit de frisdrankautomaten...), de school overlegt met het OCMW over de schuldbemiddeling, de kansenas voor culturele activiteiten wordt uitgebreid naar de één- of meerdaagse uitstappen, materiaal en gereedschap wordt in de tweede graad verhuurd en pas in de derde graad te koop aangeboden... Het is moeilijk te onderzoeken, maar het aantal uren dat schoolpersoneel in dit soort nobele initiatieven steekt, moet aanzienlijk zijn.

Scholen staan voor een deel machteloos tegenover een onbetaalde rekening. Achter onbetaalde schoolrekeningen schuilt dikwijls een verhaal van armoede, schulden, ongelijke kansen en sociale uitsluiting. Zaak is dan een onderscheid te maken tussen ouders die niet willen en ouders die niet kunnen betalen.

Scholen gaan dus verschillend om met onbetaalde rekeningen. Er zijn

- scholen die een beleid hebben opgezet rond kostenbeheersing en hier structureel aandacht voor hebben, bijv. door een goede communicatie met de ouders over mogelijke afbetalingsplannen (aan iedereen aangeboden of megedeeld bij een achterstallige rekening);
- scholen die het probleem individueel aanpakken, geval per geval bekijken, soms neemt de directie of leerlingbegeleiding de taak op zich, doorgaans iemand van het secretariaat;
- scholen die administratief strikt zijn, met herinneringen en aanmaningen werken en ten slotte deurwaarders sturen;
- ...

Lerende gemeente – Gids voor flankerend onderwijsbeleid

De meeste scholen organiseren initiatieven om een schoolfonds te spijzen. Ze rekenen hiervoor op het oudercomité, een vriendenkring... Sommige van die fondsen worden ingezet om gezinnen met financiële moeilijkheden bij te staan, door bijv. een deel van de meerdaagse uitstapen te betalen.

Scholen zijn ook erg creatief: de kokschool speelt restaurant en zet voor iedereen de deuren open, leerkrachten gaan op de kerstmarkt geld bijeenzingen om de onbetaalde rekeningen te betalen...

In sommige scholen krijgt elke ouder enkele opties voor afbetaling aangeboden (maandelijks, trimestrieel...). Ouders moeten dus niet zelf om een afbetalingsplan vragen. Dat de school een aanbod doet, bespaart hen onnodige schaamte en respecteert hen in hun waardigheid.

2.2. Interne solidariteitsmechanismen

Niet in elke secundaire school is de prijs per studierichting verschillend. Hier en daar denkt men creatief na over systemen van interne solidariteit. Zo zijn er scholen die extra middelen ontvangen omwille van het aantal GOK-leerlingen dat ze tellen. Sommige scholen zetten die middelen effectief in voor de leerling zelf. Zij stellen bijvoorbeeld materiaal en grondstoffen gratis of tegen verminderde prijs ter beschikking.

Een school in Mechelen neemt per graad haar goedkoopste studierichting als uitgangsprijs voor alle studierichtingen in die graad. Voor een leerling 'kantoor' betaalt een ouder evenveel als voor 'haarzorg', 'restaurant' of 'voeding'. De school past de rest bij met extra GOK-middelen. Leerlingen kiezen daardoor niet langer een studierichting op basis van de kostprijs.

Wellicht kunnen scholen nog meer uitgedaagd worden om over dit soort (schoolinterne) **solidariteitsmechanismen** na te denken.

2.3. Een goede communicatie

Communicatie met ouders: niet voor en over maar met

De school hoort **volledig en duidelijk** te zijn over alle onkosten die aan de ouders doorgerekend kunnen worden. Duidelijkheid heeft onder meer te maken met een grondige **motivering** voor markante uitgaven, zoals een relatief hoge kostprijs voor kopieën en drukwerk (waar leerkrachten derde graad de cursussen zelf samenstellen).

Een goede communicatie met ouders opzetten is – zeker voor grote scholen – niet evident. De meeste klachten bij de Commissie Zorgvuldig Bestuur zijn in feite te wijten aan onduidelijke communicatie tussen school en ouders.

Bovendien bereikt de goedbedoelde communicatie niet alle ouders. Zeker een deel van de ouders uit sociaal-financieel kwetsbare gezinnen

Levende gemeente – Gids voor flankerend onderwijsbeleid

heeft hier moeilijkheden mee. Uit de vele getuigenissen van ouders (zoals verenigingen waar armen het woord nemen en andere middenveldorganisaties opmerken) blijkt dat de communicatie tussen school en ouders soms onbedoeld arrogant is of in een moeilijk te begrijpen administratieve taal gehuld is. Volgens hen zijn twee soorten houdingen nefast voor een goede communicatie met kansarme ouders (en ruimer: kwetsbare gezinnen):

- een **paternalistische**, waarbij ‘meer begoeden’ oplossingen bedenken en uitvoeren voor minder-begoeden,
- en een **afwijzende**, waarbij de ‘meer begoeden’ wantrouwig staan tegenover de kwetsbare gezinnen, wat tot uiting komt in vooroordelen of veralgemeningen als: “wie echt uit de armoede wil, komt er wel uit”, “als ze gaan poetsen is het geld voor de meerdaagse uitstappen op twee maand bijverdiend”, “is het niet hun eigen schuld?”, “voor gsm’s, tv’s, ipods is er wel geld”...

Scholen en ouders willen allebei het beste, maar soms bestaat er dus een ‘cultureel misverstand’. Dat ‘misverstand’ komt vooral voort uit het feit dat de middenklasseleerkracht en -directie de leefwereld van kwetsbare en kansarme gezinnen niet kennen. De misverstanden die uit deze onbekendheid voortvloeien, zitten in vele alledaagse zaken:

“Neem morgen de krant mee naar school”, “Zoek in de Larousse de volgende woorden op”, “Je kunt de oefeningen ook op deze cd-rom maken”, “En uiteraard gaan we dit jaar opnieuw naar Rome”...

De ‘norm’ is: over voldoende financiële middelen beschikken, thuis een computer hebben en een aanbod van krant en tijdschriften, ouders die klaarstaan om te helpen bij huiswerk en studie... zonder nog van groepsnormen te spreken die in subculturen van jongeren sterk leven en veel druk veroorzaken.

Een leerling moest een elektriciteitsplan tekenen voor een fictieve woonst en plaatste neonlichten in de living, want hij had thuis nooit anders gekend. Sfeerverlichting is immers een luxe. De leerkracht verweet hem een gebrek aan feeling en inzicht.

Oplossingen bedenken voor moeilijke situaties, onbegrip en conflicten gebeurt best **samen** met de ouders. Er is vanuit de school een luisterende houding nodig, een **openheid** voor ontmoeting en gesprek, voor de leefwereld van hen die niet tot de autochtone middenklasse behoren. Steeds meer scholen besteden op pedagogische studiedagen en nascholingen aandacht aan diverse aspecten van kansarmoede, geven tips en inspiratie mee. Scholen leren ook van elkaar op dit vlak. Zoeken naar de meest respectvolle manier om met elkaar om te gaan, is het uitgangspunt.

Er is op dit vlak veel te leren van de evolutie inzake actieve communicatie met ouders in basisscholen. Daar hebben heel wat initiatieven voor een drempelverlaging gezorgd.

De bijdrageregeling

De ‘**bijdrageregeling**’ is de lijst met alle onkosten die de ouders in de loop van het schooljaar zullen moeten betalen voor het onderwijs van hun kinderen. De school is decretaal verplicht een dergelijke lijst aan te bieden. De meeste scholen doen dat samen met het schoolreglement.

Hoe dit overzicht eruit ziet en hoe dit naar de ouders toe wordt gecommuniceerd, verschilt van school tot school. Sommige scholen zijn hierin ronduit slordig of melden dat de ouders “hierover later nog informatie mogen verwachten”. Soms zijn dat rubrieken met duurdere uitgavenposten, zoals meerdaagse uitstappen.

Een transparante en volledige bijdrageregeling die actief wordt voorgesteld aan de ouders is een uitstekend communicatie-instrument om ouders (op voorhand) in te lichten over de onkosten van een bepaalde graad, studierichting en/of van een bepaalde school.

Interne communicatie

Gestroomlijnde communicatie tussen de verschillende personeelscategorieën in een school (leerkrachten, directie, secretariaat, ander niet-pedagogisch personeel) is een must voor een gedegen structureel beleid. In sommige scholen beslissen vakleerkrachten vrij autonoom over materiaal en handboeken. In andere scholen moeten zij hun voorstellen ernstig motiveren vooraleer de directie beslist.

Leerkrachten moeten van elkaar weten wat zij aan ouders doorrekenen. Overleg is dus wenselijk, naast een goede afspraak over wie de knopen doorhakt voor het totale prijskaartje. Doel is een goed evenwicht in het spanningsveld tussen de wens naar goede kwaliteit van materiaal en boeken en het drukken van de kosten voor ouders.

Het secretariaatspersoneel speelt hierbij een belangrijke rol. Doorgaans ontvangen zij de eerste bezorgde telefoontjes van ouders, gaan zij na waarom een schoolrekening nog niet is betaald en hebben zij contact met ouders... Ook zij zijn dus best betrokken wanneer een school een visie en aanpak ontwikkelt inzake communicatie met ouders. Ook vaardigheden inzake conflicthantering en kennis over culturele achtergronden van ouders kunnen tot een goed resultaat leiden. Er is een school die het secretariaatspersoneel vier dagen op nascholing over contextueel denken stuurt om dit soort situaties degelijk aan te pakken. Andere scholen nemen daar deelaspecten uit voor de nascholing: hoe studietoelagen (helpen) invullen, hoe communiceren met ouders uit een kansarme niet-middenklassecultuur...

Een betere communicatie leidt tot minder onbetaalde rekeningen.

Lerende gemeente – Gids voor flankerend onderwijsbeleid

Scholen zelf geven aan dat een open, heldere en betrouwbare **communicatie** een **rechtstreeks en positief effect** heeft op het volume onbetaalde rekeningen.

In een school in **Diest** is de leerlingbegeleider hét gezicht voor leerlingen én ouders. Hij behandelt de delicate kwesties inzake afbetalingen, spreekt ook over het welbevinden van het kind met de ouders en zoekt oplossingen à la carte. En dat waarderen de ouders heel sterk. Die leerlingbegeleider is ook de mentor voor de nieuwe leerkrachten, zodat die van bij de aanvang weten hoe om te gaan met leerlingen uit kwetsbare gezinnen. Tegelijk krijgt elke ouder verschillende afbetalingsmogelijkheden aangeboden, waarbij ook de optie om te praten over een 'op maat gemaakte' afbetalingsregeling (waar 10 % van de ouders op ingaat). Als de ouders voelen dat de school het goed meent én doet wat ze zegt, blijkt het probleem van de onbetaalde rekeningen te verdampen.

Ook een school in **Hoboken** slaagde er door een volgehouden open communicatie met de ouders in om zowel de jaarlijkse bijdrage te verhogen (van een 70 naar 150 euro, een realistischer kostenplaatje) als de berg openstaande rekeningen te verkleinen.

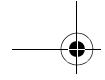
2.4. Een actief onthaalbeleid

Zoals hierboven beschreven gaat niets boven goede communicatie: wanneer ouders weten waar ze aan toe zijn, verloopt de rest een stuk vlotter. Veel scholen zetten daarom hoog in op een stevig onthaalbeleid voor de ouders.

Het inschrijvingsmoment, als onderdeel van een onthaalbeleid, is het eerste belangrijke contact tussen school en ouders. Tijdens dit moment leert de ouder veel over de school, maar ook omgekeerd. Daarom is het belangrijk dat de school – als 'pedagogisch sterkere' partij – het empathisch vermogen ontwikkelt om zich **in te leven** in wie men voor zich heeft.

Er zijn scholen die een **inschrijvingsteam** opleiden om dit inschrijvingsmoment optimaal te benutten voor informatieoverdracht en vragen. Een dergelijk team probeert verschillende zaken te combineren: toelichting bij de bijdrageregeling in al haar facetten, capteren van signalen die kunnen wijzen op financieel-sociaal-economische kwetsbaarheid, aanbod van afbetalingsopties enz.

Ook kan de inschrijving het moment zijn om na te gaan of het gezin over een computer beschikt en wat de computer- en internetbehoeften van de leerling zijn. Men kan nuttige informatie doorgeven (doorverwijfsfunctie): melding maken van het sociaal fonds, de Buzzypas, de kansenas, de studietoelagen...

Doorgaans worden deze mensen ook getraind in kennis en houding t.a.v. (kans)armoede, andere culturele achtergronden en hoe een delicaat gesprek voeren.

Uiteraard gaat het om delicate onderwerpen, en niet elke school weet er goed raad mee. Er is schroom bij de school om te vragen naar de sociaal-financiële context van het gezin, en bij het gezin is er schroom om erover te beginnen. Er zijn vragen over het privacykarakter en over de discrete behandeling van de verkregen informatie. Waar scholen slagen, heeft dat vooral te maken met hun houding van openheid en bezorgdheid over die ene vraag: vertel ons wat we moeten weten om als school zo goed mogelijk voor je kind zorg te dragen? De meerwaarde inzake vertrouwen die dit bij ouders oplevert, is moeilijk te onderschatten.

Meer dan het louter inschrijven gaat de aandacht hier dus naar het 'zich welkom voelen', wat voor elke ouder een essentieel element is in de relatie met de school.

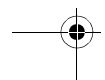
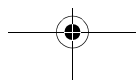
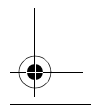
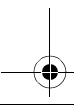
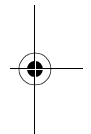
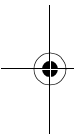
2.5. Doordachte studiekeuze

De overstap van de eerste naar de tweede graad secundair onderwijs is een belangrijk moment om preventief aan kostenbeheersing te doen. Een doordachte studiekeuze heeft immers tot gevolg dat het materiaal voor de gekozen studierichting niet voor niks is aangekocht.

Een school in **Sint-Truiden** organiseert tijdens de eerste graad voor leerlingen én ouders een stevige sensibiliseringscampagne over de studierichtingen in de tweede en derde graad, met onder meer info over de te verwachten kosten. Eind augustus organiseert de school de aankoop van het nodige materiaal. Op dat moment wordt nog eens gecheckt of er goed is nagedacht over de studiekeuze.

2.6. Omgaan met sociale en financiële kwetsbaarheid

Een slordig huiswerk, een slechte uitprint, zich ziek melden vóór de schooluitstap of als de schoolfotograaf komt, nooit meedoen bij het (ver)kopen van steunkaarten, een vermoeide aanblik, leerlingen die nooit mee gaan shoppen met vrienden, sandalen bij koud weer... dit soort signalen over mogelijke kwetsbare situaties opvangen is één zaak. Het is ook belangrijk om binnen de school af te spreken wat met die signalen gebeurt: ze digitaal verwerken? wie kan aan de informatie? wanneer is die informatie nodig en inzetbaar? voorziet de school feedbackmomenten? hoe hierover overleg organiseren binnen het team?

Lerende gemeente – Gids voor flankerend onderwijsbeleid

Een alerte houding werpt vruchten af: wat kan hier aan de hand zijn? waarom? wat zit hier achter? (“Het is niet evident om te studeren met een budgetmeter op elektriciteit en gas”, zegt een ouder). De reflex om onmiddellijk te sanctioneren verdwijnt dan.

Een leerkracht raadt aan om zowel resultaat- als procesgericht te quoteren. Een leerling die ondanks de moeilijke leeromstandigheden thuis veel interesse toont en moeite doet, kan op die manier toch waardering krijgen.

Sommige scholen verwijzen expliciet naar ‘gebroken gezinnen’, gezinnen in (v)rechtscheidingssituaties, waarbij conflicten ontstaan tussen de ouders over wiens beurt het is om de schoolrekeningen te betalen. Andere hebben het over gezinnen in precaire (soms eenmalige) situaties: een faillissement, een brand. Weer andere hebben het over het toenemend aantal eenoudergezinnen die (tijdelijk) financiële moeilijkheden kennen. Het lijkt dus van belang dat de school verschillende profielen opstelt en ‘à la carte’ met de ouders oplossingen bespreekt.

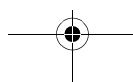
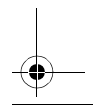
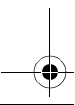
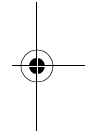
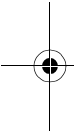
Vaak wordt gesteld dat het schoolpersoneel uit de middenklassecultuur moeite heeft met de ‘andere culturen’, bijvoorbeeld die van generatiearmoede. Het gaat om als evident beschouwde normen, waarden, procedures, taalgebruik, vergadercultuur, jargon, de manier waarop schoolse activiteiten worden georganiseerd (het eetfestijn, het schooltoneel, de tombola...).

Schoolbetrokken, externe organisaties en ervaringsdeskundigen kunnen het team helpen bij het inventariseren van mogelijke signalen en kunnen aanpakken adviseren. Tijdens nascholingen en trainingen kunnen leerkrachten de ‘klik’ maken om door hun eigen middenklassecultuur te breken.

2.7. Inspraak en betrokkenheid

Sommige scholen geven aan dat een sterke schoolcultuur van inspraak en betrokkenheid (van ouders én leerlingen) onrechtstreeks een kostenbeheersend effect heeft en dat is mooi meegenomen.

Eén school werkt met een intensief systeem van *peer coaches*, neemt de voorstellen van de jongerenraad zeer ernstig, houdt open klassenraden, legt een sterke link met de buurt van de school, en slaagt erin het verantwoordelijkheidsgevoel bij de jongeren voor hun klas, school, materiaal en omgeving te vergroten. Als de leerlingen beseffen wat een scharensset, die ze kunnen lenen voor hun opleiding, aan de school kost, dragen ze er meer zorg voor, zo blijkt uit deze praktijk.

De praktijk van deze school lijkt aan te geven dat er een link is tussen welbevinden, hoge (leerling- en ouder)participatie, respect voor materiaal en school(personeel), verantwoordelijkheidsbesef, en kostenbeheersing. Waarom dus niet de ouders en leerlingen zelf betrekken bij het uitstippen van een structureel beleid? Zij betalen tenslotte de factuur en zijn de 'eindgebruikers' van de schooluitrusting. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld goed aangeven welke oefen-, werk- of handboeken ondermaats zijn of niet gebruikt werden.

2.8. Gebruik van didactisch materiaal

Boeken

Vooraf in ASO-scholen zijn de schoolboeken een relatief duur kostenplaatje. Een werkgroep van het LOP Turnhout houdt zich al enkele jaren bezig met de thematiek van het **schoolboekenaanbod** in Vlaanderen. Zij komt tot niet erg hoopgevende vaststellingen. Er worden, zo blijkt, steeds meer totaalpakketten aangeboden: leerboek, werkboek, cd-rom, dvd en internetapplicatie. Die pakketten zijn duur maar bieden de leerkracht een allround-service aan. Steeds meer laten scholen werk- of invulboeken aankopen, die niet gehuurd of tweedehands doorverkocht kunnen worden. Verschillende actoren waarschuwen voor deze invulcultuur. Ouders en leerlingen hebben zelden inspraak bij de samenstelling van het boekenpakket. Men wordt ook niet gevraagd of die bijzonder brede waaier aan mogelijkheden wel ten volle benut wordt.

Hier kan de directie een beslissende rol spelen. Ze kan vakwerkgroepen stimuleren om een goed evenwicht te vinden tussen kwaliteit en prijskaartje. Een goede **screening** is een aanvullend instrument: nagaan (bij leerlingen/ouders) welk materiaal, welke boeken... in welke mate gebruikt zijn.

Er zijn scholen die na een dergelijke screening alle boeken verwijderen die minder dan driekwart werden gebruikt. Dat geeft een schokeffect bij de leerkrachten, maar doet in één adem elke vakwerkgroep grondig nadenken over het aanbod voor hun leerlingen. Eén school zette haar leerkrachten aan om zelf cursussen te ontwikkelen, op maat van de klas en de eigen dada's van de leerkracht, en had tegelijk een zeer interessant contract op zak met de kopieerwinkel om de hoek. Sommige scholen(gemeenschappen) hanteren als uitgangspunt dat een handboek een welbepaald aantal jaren moet meegaan en zetten dus een verhuur- of tweedehandssysteem op. Daar komt heel wat organisatie bij kijken, waar zowel personeel als vrijwilligers bij betrokken zijn.

Lerende gemeente – Gids voor flankerend onderwijsbeleid

Eén school presenteert jaarlijks aan het leerkrachtenkorps de kosten die aan ouders worden doorgerekend, met een stevige analyse en besluiten voor het komende schooljaar. Zo wordt een kostenbewust beleid een expliciet onderwerp in de leraarskamer.

Externe **boekenfondsen** zijn in opmars, ook wat de verhuur van boeken betreft. Voor de scholen is dit handig: de hele administratieve en organisatorische rompslomp gaat over naar het boekenfonds. Hierbij toch enkele vraagtekens. Stelt het boekenfonds (gratis) afbetalingsmogelijkheden voor? Krijgt de leerling wiens ouder de factuur niet betaalt dan geen boeken? Kunnen en willen de scholen in de toekomst inspraak behouden in het systeem en in de keuze van boeken en in de afhandeling van onbetaalde rekeningen? Goede afspraken en contracten zijn dus noodzakelijk.

Computers

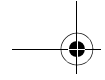
Scholen gaan er steeds meer van uit dat leerlingen thuis over een computer beschikken. Alertere scholen zorgen zelf voor een computerlokaal, met een transparant systeem en tijdschema om leerlingen zoveel mogelijk de kans te geven aan de computer te werken. Toch blijft een goede communicatie over computergebruik en internetbehoeften noodzakelijk, eventueel als vast onderdeel van het inschrijvingsmoment.

Gereedschappen en grondstoffen

Bij verhuur of verkoop van materiaal (vanaf de tweede graad van het secundair onderwijs) is de zorg en het respect voor het materiaal een belangrijk aandachtspunt. In de praktijk zien we verschillende systemen: scholen die zelf een materiaalbank aanleggen (bijv. eerste en tweede graad) en doorverhuren, scholen die alles doorrekenen aan de ouders, scholen die lijstjes aan de ouders bezorgen opdat die zelf voor de aankoop instaan... Sommige scholen voorzien ook expliciete 'zorg'-training om leerlingen respectvol met het materiaal te leren omgaan. Ook een algemeen 'duurzaamheidsprincipe' kan een beleidslijn zijn.

Doorgaans zitten vakleerkrachten in een school samen om voorstellen uit te werken inzake boeken en materiaal. Zij moeten een evenwicht zoeken tussen kwaliteit en de financiële consequenties voor de ouders. De druk van de commerciële wereld is immers groot: van boekenfondsen, bedrijven die software of machines leveren, vertegenwoordigers van haarzorgproducten...

Verenigingen waar armen het woord nemen noteren regelmatig de verzuchting naar meer vrijheid om zelf het materiaal aan te kopen (bijv. het turngerief zelf mogen kiezen i.p.v. de verplichte kledij) of om tijdig mee te delen welk materiaal nodig is voor het volgend schooljaar, zodat ouders van de koopperiode (juli) gebruik kunnen maken.

Sommige scholen hanteren als leidraad:

- verhuur het materiaal in de tweede graad,
- laat in de derde graad de leerlingen het materiaal aankopen zodat ze het na hun studies kunnen meenemen naar hun beroep.

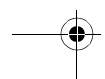
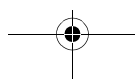
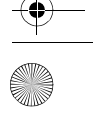
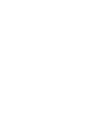
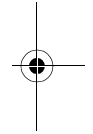
2.9. Een- en meerdaagse uitstappen

Scholen pakken terecht graag uit met culturele en andere extramurale activiteiten. Het is een belangrijk onderdeel van hun imago en het brengt de leerlingen naar het 'echte' leven. Maar ook hier wijst de HIVA-studie op het kostenplaatje: die uitstappen kosten soms een bom geld. Elke school is vertrouwd met het fenomeen: wie niet kan betalen, komt met een ziekenbriefje. Er zijn ook excessen te noteren (studiereizen van Kaapverdië tot Zuid-Afrika).

Scholen zijn doorgaans bereid om dit op te lossen via middelen van de schoolkas of een solidariteitsfonds. Maar het stigmatiseren is daarmee niet opgelost. Elke leerling die een dergelijk aanbod kreeg, blijft met een gevoel zitten van een 'speciale' behandeling. Goedbedoelde initiatieven gaan soms voorbij aan de waardigheid van het individu.

Ook de uitstappen die tijdens vakantieperiodes georganiseerd worden, facultatief dus, ontsnappen niet aan een zekere groepsdruk om 'erbij te kunnen zijn'. Deze druk weegt zwaarder als de ouders het financieel niet breed hebben. "Waarom kunnen ze dit niet in het schoolprogramma opnemen? Zo creëert men ongelijkheid", vroeg een vereniging waar armen het woord nemen zich af.

Er zijn scholen die bewust paal en perk stellen aan dit aanbod: de eerste graad blijft in de eigen provincie, de tweede graad in eigen land, de derde graad kan naar het buitenland. Of: de link met de eindtermen moet steeds goed gelegd worden. De stad Antwerpen pakte uit met een brochure over goedkope en aantrekkelijke eendaagse uitstappen. Een school in Gent laat de leerlingen op teambuildingweek gaan in de Westhoek. Een andere school laat de leerlingen zelf uitzoeken op welke manier ze goedkoop naar Barcelona kunnen gaan (goedkoopste periode voor vluchten, goedkoopste hotel, goedkoopste uitstappen – bijv. musea die een dag per week gratis zijn...). Creativiteit en vindingrijkheid zijn belangrijke waarden.

Lerende gemeente – Gids voor flankerend onderwijsbeleid

3. Externe organisaties, instellingen, initiatieven...

3.1. De LOP's

De Lokale Overlegplatforms blijken in de praktijk een voortrekkersrol te spelen inzake het sensibiliseren van directies en leerkrachten voor kostenbeheersing. Het feit dat ook niet-schoolse organisaties een zitje hebben in het LOP, is daarbij een pluspunt. Meer dan pleiten voor samenwerking, sensibilisering en uitwisselen van meningen en ervaringen kunnen de LOP's niet doen. De kwaliteit van het samenwerkingsverband staat of valt met de bereidheid van de verschillende scholen de onderling gemaakte afspraken ook in de eigen praktijk om te zetten.

Een sensibiliseringsinstrument dat steeds meer navolging krijgt, is **de Code of het Charter**. Aan de scholen wordt gevraagd enkele basisprincipes in hun beleid op te nemen:

De school biedt de schoolrekening enkel de eerste keer via de leerling aan. Aanmaningen tot betaling worden niet via de leerling en ook niet via de schoolagenda aan de ouders bezorgd.

De school zoekt steeds naar de voor de ouders financieel voordeligste manier om haar pedagogisch project te realiseren.

De school engageert zich om jaarlijks op kritische wijze de aangerekende kosten te bekijken in functie van een betere beheersing en/of mogelijke daling van de totale kostprijs.

...

In nogal wat steden en gemeenten wordt nu met een dergelijk instrument gewerkt.

In het LOP Mechelen is de Code onderdeel van een groter plan: de "opmaak van een **gedragscode** ter bevordering van een verantwoorde **omgang met schoolkosten en onbetaalde schoolrekeningen** zowel door scholen als ouders van het LOP". De gedragscode bevat o.a. afspraken over de bijdrageregelingen, betalingsmodaliteiten, procedure bij wanbetalingen, communicatie met kansengroepen over kosten en tips om kosten te beheersen. Beoogd resultaat: minder onbetaalde en meer betaalbare schoolrekeningen.

3.2. Het sociaal fonds

Scholen doen ook steeds meer een beroep op schoolinterne en -externe **fonds**en om de financiële put gevormd door de onbetaalde rekeningen te dempen. Verschillende scholen, scholengemeenschappen/-groepen, steden en gemeenten werken met een sociaal fonds, zij het onder verschillende benamingen.

Enkele steden stelden het stedelijke fonds voor onbetaalde schoolrekeningen in de eigen scholen open voor alle scholen op het grondgebied en creëerden een sociaal fonds voor schoolrekeningen. Daarmee vergoedt de stad schoolkosten geheel of gedeeltelijk (75% tot 80%) voor gezinnen met een statuut verhoogde tegemoetkoming zoals schoolrekeningen (het schoolparticipatiefonds in Sint-Niklaas, het scholenfonds basisonderwijs in Turnhout), schooluitstappen (Antwerpen), inschrijvingsgeld voor het deeltijds kunstonderwijs (Oostende) en dies meer.

Gent heeft een apart fonds voor gezinnen in preciaire leefomstandigheden, bij wie voeding en kleding een dagelijkse zorg zijn. In Antwerpen is er al enkele jaren een Sociaal Fonds waar scholen met moeilijke betalers een beroep op kunnen doen (onder een aantal voorwaarden, o.m. aantonen dat de scholen diverse engagements opnemen).

Begunstigden zijn gezinnen in Omnio-statuut of in een stelsel van budgetbeheer, budgetbegeleiding of schuldbemiddeling. De criteria worden in samenspraak met het OCMW bepaald en kunnen bijgevolg lokaal verschillen. Constante is dat het fonds noodlijdende gezinnen bijspringt met een substantieel deel van de onderwijskosten.

Verder bestaan er allerhande reductiekaarten voor kwetsbare gezinnen, en dit in verschillende beleidsdomeinen (onderwijs, gezondheid, werk...). Sommige OCMW's reiken ook onderwijscheques uit aan het begin van het schooljaar (soms gelinkt aan schuldbemiddeling). Elke betoelaging heeft zijn bepalingen, regels en doelstellingen.

3.3. De kansenas

Sommige steden en gemeenten organiseren een kansenasysteem in samenwerking met het lokale OCMW. Zowel het cultuur- als het sociaal beleid hebben immers de decretaal vastgelegde opdracht om aandacht te besteden aan de sociale en culturele participatie van kansengroepen in de samenleving. Met een kansenas betalen rechthebbenden doorgaans slechts een kwart van de normale prijs voor culturele of sportactiviteiten. Ze worden ook aangemoedigd om gebruik te maken van het aanbod.

De kansenas is aan een gestage opmars bezig. Kansenaspassen zijn weliswaar gestart buiten het onderwijs, maar steeds meer worden ze nu ook ingezet voor schoolactiviteiten. Rechthebbende kinderen krijgen 75 %

Lerende gemeente – Gids voor flankerend onderwijsbeleid

korting voor culturele en sportactiviteiten, een- of meerdaagse uitstapen..., waarbij de school een deel van de kosten uit haar werkingsmiddelen betaalt. De school is immers de plek bij uitstek waar alle leerlingen kennismaken met cultuur en sport. Participatie in schoolverband kan leiden tot participatie daarbuiten, is de redenering. De school engageert zich daarom ook om het hele kansenasaanbod mee te promoten.

'Mensen voor Mensen', de vierdewereldgroep in Aalst, is pionier van het kansenasverhaal in het onderwijs. Stad en OCMW stapten mee in het systeem.

Het kansenaspastarief voor een culturele activiteit of een daguitstap via de school is 1,25 euro voor een halve dag en 2,5 euro voor een hele dag (niet voor sportdagen of meerdaagse activiteiten, wel voor zwemmen lagere school + eerste graad secundair onderwijs).

Sommige scholen gebruiken de gegevens om ook andere acties te ondernemen (bijv. goedkopere of gratis schoolboeken).

3.4. Het lokaal bestuur: het flankerend onderwijsbeleid

Op 30 november 2007 verscheen het decreet betreffende het flankerend onderwijsbeleid op lokaal niveau. Dit decreet neemt de volgende drie thema's op:

- 1) de sociale en andere voordelen,
- 2) leerplichtcontrole, spijbelbeleid en kleuterparticipatie,
- 3) projecten voor kansengroepen in (niet-)centrumsteden, waaronder het organiseren van een sociaal fonds of een kansenaspassensysteem.

Steden kunnen onder bepaalde voorwaarden een beroep doen op middelen die de Vlaamse regering ter beschikking stelt (de dertien centrumsteden moeten hiervoor een onderwijsplan indienen). De middelen: voor projecten voor de centrumsteden is decretaal een bedrag van 1,5 miljoen euro voorzien, voor de andere (niet-decretaal vastgelegd) 500 000 euro. Deze regeling bleef in de eerste Vlaamse besparingsronde min of meer intact.

Eigenlijk voeren lokale besturen al jaren een lokaal flankerend beleid zonder dat men het zo noemde en zonder dat het ook altijd mocht. Zo hebben zowat alle steden en gemeenten vanuit het cultuur- en bibliotheekbeleid al een werking opgezet naar alle scholen van het grondgebied. Zo ook in de sectoren mobiliteit, milieu, sport... In de jaren 1990 begonnen diverse gemeentelijke welzijnsdiensten met schoolopbouwwerk. Men vroeg aandacht voor de thuissituatie van de leerlingen, voor kansarmoede en specifieke aspecten voor leerlingen met migratieachtergrond, voor de sociale kloof...

Lerende gemeente – Gids voor flankerend onderwijsbeleid

Het lokaal bestuur is goed geplaatst om de rol van neutrale, netoverschrijdende regisseur te spelen en om samen met gemeentelijke en autonome partners een beleid uit te werken met acties als

- Scholen wegwijs maken in het domein armoede: vorming schoolteams, leraren in opleiding, OCMW-medewerkers...;
- het Charter Onderwijs & Kansarmoede promoten (zie ook bij 3.1. LOP's);
- Ondersteuning bieden bij school- en studietoelagen;
- Nadenken over sociale fondsen voor het eigen territorium;
- investeren in specifieke projecten zoals laptop-uitleen, kansenas e.a.

De Antwerpse Onderwijsraad speelt al enkele jaren een regierol over de netten heen rond maatschappelijke thema's die de scholen raken, bijv. over spijbelen (meldpunt), over verkeersveiligheid... Er is het Open Onderwijshuis (OOH), een plaats voor ontmoeting en overleg voor en over onderwijs. In deze context is de Code ontstaan (reeds in 2002). Er is ook een Sociaal Fonds waar scholen met moeilijke betalers een beroep op kunnen doen.

Als ondersteuning biedt de stad Antwerpen ook een brochure aan met 'Buitenschoolse belevenissen' (voor dag- een weekuitstappen). De verblijfscentra van de stad staan open voor alle scholen. Uit het voorwoord:

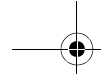
"Uiteraard is de vraag van scholen groter dan ons aanbod. Daarom hanteren we sociale toewijzingscriteria. Scholen die zich inspannen om de schoolkosten voor ouders te drukken, krijgen bijvoorbeeld voorrang. Net als scholen met een hogere GOK-index."

Waar lokale besturen zelf inrichter zijn van onderwijs, kunnen ze als schoolbestuur het voorbeeld geven en een kosten- én kansarmoede bewust schoolbeleid voeren.

3.5. De provincies en flankerend beleid

Verschillende provincies denken momenteel actief na over hun mogelijke ondersteunende rol in dit thema. Het is in ieder geval een interessante denkpiste: kunnen provinciebesturen ingeschakeld worden of zich inschakelen om een rol in kostenbeheersing te spelen?

Enkele gesprekspartners gaven als suggestie: een verdere rol in de ondersteuning van de Regionale Technologische Centra (de RTC's), bekijken waar de noden bij specifieke (dure) studierichtingen zitten (materieel, infrastructureel, de kosten voor de veiligheid...), samenwerkingsverbanden met bedrijven (stages voor leerkrachten en leerlingen...), een mogelijke rol in het domein van de school- en werkboeken...

Lerende gemeente – Gids voor flankerend onderwijsbeleid

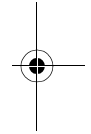
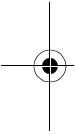

De provincies hebben uiteraard al een rol gespeeld in tal van initiatieven die naar het onderwijs zijn gericht, op verschillende domeinen (milieu, verkeersveiligheid, Noord-Zuid-thema's, diversiteit) enerzijds via subsidiëring van projecten, en anderzijds via eigen instellingen en diensten, zoals sportdiensten, provinciale integratiecentra, Kleur Bekennen, provinciale gezondheidsdiensten, Milieuzorg op School...

3.6. Samenwerking met externe organisaties

Welzijnsorganisaties, organisaties die werken met kansarmen, waar kansarmen het woord nemen e.d. hebben een grote expertise om scholen bij te staan in het zoeken naar oplossingen. Waar die organisaties worden ingezet, blijken de oplossingen doorgaans structureel en duurzaam. Omgekeerd: het is dan ook nodig dat deze 'externe' organisaties de grote lijnen kennen van de onderwijsmogelijkheden (bijv. inzake de studietoelagen).

De vzw **SOS Schulden op School** werkt aan een Netwerk-platform "voor de ondersteuning van een goed armoedebeleid op school". Leden zijn ondermeer de vijf onderwijsverstrekkers, de ouderverenigingen, de verenigingen waar armen het woord nemen... Dit platform wil de dialoog over (kans)armoede en onderwijs stimuleren en op individuele vragen naar begeleiding ingaan. Scholen en organisaties zouden een beroep kunnen doen op het platform ter ondersteuning van hun kansarmoedebeleid.

Bronnen

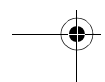
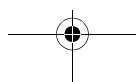
BOLLENS, J., POESEN-VANDEPUTTE, M., *Studiekosten in het secundair onderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben*, Onderzoek in opdracht van het Vlaams ministerie van Onderwijs en Vorming, Hoger Instituut voor de arbeid (KULeuven), 2008.

DE VRy, M., *Lokaal Flankerend Onderwijsbeleid*, Brussel, Politeia, 2007.

DE VRy, M., "Liever een kansenfonds voor arme gezinnen dan een fonds voor onbetaalde schoolrekeningen", in *Lokaal* 16 november 2008, p. 28.

DE VRy, M., "Gemeente, OCMW en onderwijs zetten kansarmoede een hak", in *Lokaal* 95, 6 mei 2010.

DE ZUIDPOORT, GENT, *Hebben wij als ouder in de armoede ook een plaats op school, gratis worddocument te bekomen bij De Zuidpoort – tel. 09 236 60 01 – zuidpoort@skynet.be*.

Lerende gemeente – Gids voor flankerend onderwijsbeleid

Charters en Codes van de verschillende LOP's.

COMMISSIE ZORGVULDIG BESTUUR, *Adviezen en beslissingen: Kosteloze toegang secundair onderwijs*, zie <http://www.ond.vlaanderen.be/zorgvuldigbestuur/adviezen1b.htm>.

DE RYNCK, P., *Armoede en sociale uitsluiting in België*, Koning Boudewijnstichting, 2008.

VLAAMS STEUNPUNT WELZIJN, *School zonder Schulden – SOS Schulden op School*, steunpunt@welzijn.net, 053/730 821, <http://steunpunt.welzijn.net/initiatieven/sosschuldenopschoolvzw.htm>.

VLAAMS STEUNPUNT WELZIJN, *Zeven stappen verder*, steunpunt@welzijn.net, 053/730 821, <http://steunpunt.welzijn.net>.

WELZIJNSZORG, *Onderwijsdossier*, oktober 2007.

VLAAMSE REGERING, *Decreet betreffende het flankerend onderwijsbeleid op lokaal niveau, 2007 (B.S. 30/11/2007)*. Elektronische versie: <http://www.ond.vlaanderen.be/lokaalbeleid/Wat%20is%20lokaal%20flankerend%20onderwijsbeleid/>

VLAAMSE REGERING, *Decreet betreffende het onderwijs XIII – Mozaïek (13 juli 2001)* <http://onderwijs.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13176>.

VLOR, *Advies over het verslag 'Strijd tegen armoede, evoluties en perspectieven, een bijdrage aan politiek debat en politieke actie'*, oktober 2008.

VLOR, *Advies over het voorontwerp van decreet betreffende het flankerend onderwijsbeleid op lokaal niveau*, mei 2007.